

ФАХОВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ НА ЗАКАРПАТТІ У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Шикітка Галина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Поважні педагогічні організації намагалися утримувати фахові періодичні видання освітянського напрямку, на сторінках яких мали можливість друкувати свої праці провідні вчителі краю. Так, часопис «Підкарпатська Русь» був органом Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, «Учительський голос» та «Наша школа» – друковані органи народовецького педагогічного товариства «Учительська Громада», часопис «Народная школа» репрезентував «Учительське товарищество Подкарпатской Руси», Товариство учителів горожанських шкіл видавало часопис «Вестник учительства горожанских школ Подкарпатской Руси». Така робота сприяла залученню широких кіл інтелігенції до культурно-просвітницької роботи.

Рішення про видання власного друкованого органу – журналу «Народна школа» було прийнято на засіданні Головного відділу УТПР, яке відбулося 31 березня 1921 року [4, с. 63]. Треба зазначити, що протягом перших двох десятиліть існування Чехословаччини журнал виходив російською мовою, а з 1935 року «став виходити у журнальному форматі та поміняв назву на «Народная школа». Серед редакторів видання слід назвати імена Василя Анталовського, Михайла Василенка, Павла Федора та Василя Шпеника, Василя Юричкова. З поверненням угорського правління на Підкарпатську Русь (1939–1944) журнал повернувся до назви «Народна школа», але знову став публікуватися російською мовою. У 1941/42 шкільному році почав виходити угорською та російською мовами. Видавцем його у той час була шкільна комісія при угорському комісарі Підкарпатської Русі. Редактором видання був Андрій Кутлан» [8, с. 526].

Із перших номерів журнал розповідав читачам про організаційну роботу УТПР, яка здебільшого була зорієнтована не на допомогу педагогам в організації навчання та виховання молоді, подолання неграмотності серед населення, вирішення соціальних проблем учительства, а на боротьбу з формуванням української інтелігенції, поширенням української національно-патріотичної ідеології серед населення Підкарпатської Русі. Про це пише С. Бочек у статті «Из живота учительскої організації», зазначаючи, що редактор «Народної школи» Василь Юричков та президія УТПР займають односторонню позицію, не дослухаються до настанов учительства краю, а бездумно і хаотично критикують мову «Панькевича и Бирчака», якою говорять «400 тисяч Русинів под Карпатами, а майже тым самым языком 40 міліонів Русинів за Карпатами» [12, с. 137–138].

Головним редактором журналу «Подкарпатська Русь», друкованого органу Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, був Павло Яцко, а

відповідальним редактором – Августин Штефан, майбутній міністр шкільництва та Голова Союму Карпатської України. Правда, як вважають деякі дослідники, фактичним редактором був Іван Панькевич, який уважав за необхідне не висувати себе на керівні посади, а пропонувати займати їх місцевим жителям [7, с. 112]. Протягом року виходило десять номерів журналу, народною мовою з етимологічним правописом, а серед його активних дописувачів були відомі педагоги члени ПТПР А. Аліськевич, В. Бірчак, А. Волошин, В. Гаджега, В. Гнатюк, Ф. Дикий, А. Животко, К. Заклинський, В. Залозецький, І. Кондратович, М. Лелекач, І. Панькевич, П. Світлик, П. Яцко. У виданні, окрім матеріалів з краєзнавства, друкувалися нормативні акти про освіту, статті з історії шкільництва, педагогіки, методичні розробки вчителів, інформація про діяльність педагогічних та культурно-освітніх товариств краю.

Так, на черговому з'їзді ПТПР А. Волошин, визначаючи важливість власного друкованого органу, підкреслював, що статутні цілі досягаються, зокрема, «нашою фаховою новинкою, яка приносить статті педагогічні, статті пізнання рідного краю і природи руської дитини. Ви, Вп. Панове, читаете нашу «П. Русь» і, думаю, согласитесь о том, щоби ми редакції висловили нашу щирю подяку за щирю і на рівні научній стоячу роботу» [5, с. 44].

Економічна криза в Європі 30-х років минулого століття торкнулася і роботи Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, яке, не отримуючи державної підтримки, спромоглося протягом 1933–1936 років видати всього три номери журналу «Підкарпатська Русь», а із 1937 року він припинив своє існування.

Товариство учителів горожанських шкіл у 1932 році руською мовою видавало часопис «Вестник учительства горожанских школ Подкарпатской Руси», редактором якого був М. Перейма.

Товариство «Учительська Громада» видавало два власні друковані органи: «Учительський голос» та «Наша школа». «Учительський голос» побачив світ у Мукачеві у квітні 1930 року. Офіційним видавцем перших номерів часопису було «Учительське товариство Підкарпатської Русі в Ужгороді». Олександр Полянський, який став першим редактором часопису, у програмній статті зазначав, що товариство буде боротися за консолідацію усього учительства, а часопис буде виховувати національну свідомість та любов до рідної мови [13, с. 1]. У 1937 р. головним редактором часопису став відомий педагог і письменник Андрій Ворон. Журнал «Учительський голос» одним з перших часописів Закарпаття перейшов на українську літературну мову з фонетичним правописом» [7, с. 99]. Друк видання майже чистою українською літературною мовою сприяв формуванню навколо товариства національно свідомої інтелігенції, а матеріали, які подавалися у часописі, були «поряд з творами кращих закарпатських письменників зразком і підручником мови для українського вчительства» [14, с. 85].

Великою заслугою «Народовецького вчительського товариства» є те, що педагоги повсюдно почали вживати термін «українці» щодо населення краю, наводячи рішення Празької Академії наук про те, що «жителі Карпатської Русі є Українці, їх літературна мова має бути українська літературна мова», вона ж має слугувати мовою навчання у школах краю [13, с. 1].

Особлива роль в утвердженні української мови на Закарпатті належить часопису «Наша школа» (відповідальний редактор Іван Васко). Тематика поданих у ньому статей, повідомлень, художніх творів мала навчальний характер, а основною і найважливішою рисою цього щомісячного друкованого видання була безкомпромісність у мовних і національних питаннях. Часопис «Наша школа» відстоював право українського народу на рідну мову, сприяв її формуванню і розвитку. Саме на його сторінках чи не найбільшої гостроти набуло питання про перехід шкільної освіти на фонетичний правопис, що порушувалося у статтях Ф. Агія «Перехід з етимології на фонетику». Слушною видається думка Ф. Агія про те, що «з наукового боку для нашої мови найліпше годиться правопис фонетичний. Без наукового правопису культурним життям жити не можна» [1, с. 15]. Досліджуючи архівні матеріали про організацію видання та розповсюдження журналу «Наша школа» у 1930–1935 роках, ми дійшли висновку, що «Учительська Громада» докладала багато зусиль для того, щоб організувати передплату часопису для шкіл краю.

Серед періодичних видань освітянського напрямку в період входження краю до складу Угорщини, відзначаємо журнали ПОН «Літературна нѣделя» та «Зоря – Нејна!», на сторінках яких мали можливість друкувати свої праці провідні вчителі [11, с. 61–66]. Із 1941 року Підкарпатське товариство наук починає видавати молодіжний журнал-щомісячник «Руська молодежь», який розповідав учням про історію, традиції, культуру рідного краю та Угорщини. Підготовкою періодичних видань займався викладач історії Ужгородської гімназії Іван Гарайда, який із невеликим колективом виконував функції видавця, коректора та редактора [8, с. 115–116]. Крім згаданих часописів, ПОН видавало книжкові серії, зокрема «Народна бібліотека», «Дитяча бібліотека», «Літературно-наукова бібліотека», в яких друкувалися художні твори переважно закарпатських авторів – О. Балецького, А. Ворона, Л. Дем'яна, О. Маркуша, Д. Поповича, Ф. Потушняка, Я. Стрипського. «Усі ці випуски вийшли за редакцією І. Гарайди, складають цілу бібліотеку і засвідчують його титанічну наукову та організаційну роботу. Довкола очолюваного ним ПОН згуртувалися практично всі закарпатські українські письменники, а з його виданнями співпрацювали вчителі, студенти, гімназисти, хто уже пробував свої сили у тих чи інших питаннях народознавства».

Окрім того, із 1920 по 1936 роки офіційним органом шкільного відділу (реферату) цивільної управи Підкарпатської Русі видавався педагогічний часопис «Учитель», редактором якого у перші роки був І. Панькевич, згодом – С. Бочек, пізніше – Й. Пешина і Ю. Ревай. Це фахове видання було розраховане, перш за все, на учительську аудиторію. «Най учительство буде свідоме своїй задачі под ту важну переломову хвилю і пам'ятає, що в школі наша будучність. Най наш орган згуртує усі сили, что хотят щиро працювати для свого шкільництва і буде символом усіх стремлінь молоді генерациї в молодій Подкарпатській Русі» [9, с. 2].

Часописи активно висвітлювали проблеми, пов'язані з становленням освітньої галузі на території Підкарпатської Русі, відродженням духовних цінностей народу, вихованням молодого покоління у любові до рідного краю, розвитком громадянського суспільства, зокрема, функціонуванням громадських

педагогічних товариств. На їх сторінках друкували свої праці видатні культурно-освітні діячі краю, у тому числі керівники учительських організацій, педагоги, працівники та службовці освітніх установ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агій Ф. Перехід з етимології на фонетику / Франц Агій // Наша школа. – 1936. – Ч. 7. – С. 15.
2. Алиськевич А. Значѣня матерньоѣ мовы для школы / А. Алиськевич // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 3. – 10 марта (сухий). – С. 1–6.
3. Алиськевич А. Типы школѣ. Якоѣ школы намѣ треба? / А. Алиськевич // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 7. – С. 1–4. – Рѣчник I. – Число 8. – С. 2–6. – Рѣчник I. – Число 9. – С. 3–6. – Рѣчник I. – Число 10. – С. 7–8.
4. Вѣсти изъ учительского житя // Учитель. – 1921. – Рѣчник II. – Число 4. – С. 62–63
5. Волошин А. Бесѣда III загальному з'їзди Педагогичного Товариства Підкарпатської Русі / Августин Волошин // Педагогичні твори. – Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. – С. 42–44
6. Волошинъ А. Братя и сестры! Учителѣ и учительницѣ / Августин Волошин // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 1 и 2. – 10 февраля (лютого). – С. 3–4.
7. Добош I. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. / Іван Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 128.
8. Енциклопедія історії і культури карпатських русинів / уклад. : Павло Роберт Магочій, Іван Поп ; заг. ред. Павла Роберта Магочія ; пер. з англ. мови Надії Кушко ; ред. укр. видання Валерій Падяк ; карти Павла Роберта Магочія ; вип. ред. Лариса Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – 856 с. + ХХХІІ с.: іл., у т. ч. 32 кольор. вклейки + карти.
9. Одѣ видавництва // Учитель. – Ужгород, 1920. – Ч. 1. – С. 1–2.
10. Панькевичъ И. Задачи учительства и школы на Подкарпатскоѣй Руси. Кѣлька слѣвъ съ приводу учительского конгреса // / И. Панькевичъ // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 4. – 10 апрѣля (цвѣтня). – С. 5–7.
11. Пецкар М. Роль «Подкарпатского Общества Наук» у формуванні ідеології угрорусизму та розвитку науки і культури (1941–1944 рр.) / М. Пецкар // «Молодь – Україні» (наукові записки молодих учених Ужгород. держ. ун-ту). – Ужгород : Закарпатський Центр соціальної служби для молоді. – 1994. – 158 с. – С. 61–66.
12. С.Б. Из живота учительскоѣ организациѣ // Учитель. – 1923. – Рѣчник IV. – Число 7–8. – 31 октября. – С. 137–139.
13. Учительський голос. – Мукачево, 1930. – Ч. 1. – С. 1.
14. Учительський голос : Орган Товариства «Учительська Громада» в Ужгороді. – 1934. – січень. – № 1. – С. 9.